

Висвітлення проблеми якості підручника на сторінках часопису «Радянська школа»

(80-ті роки ХХ ст.)

Олена БОНДАР,

аспірантка Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Якість підручника завжди турбувала освітян-практиків, науковців, видавців та представників органів влади, адже навчальна книжка була й залишається головним засобом навчання. Від того, наскільки якісним є підручник, залежить (певною мірою) і якість навчально-виховного процесу. Через це проблема підручника була й у наш час залишається актуальною. А для кращого розуміння й розв'язання цієї проблеми необхідно проаналізувати досвід створення підручників, набутий у педагогічній практиці минулого.

Проблемі підручника в різні роки присвятили свої праці Я.А. Коменський, К. Ушинський, Н. Менчинська, Ю. Бабанський, Т. Габай, І. Зязюн, В. Краєвський, М. Скаткін, В. Беспалько, Д. Зуєв, Н. Бібік, Л. Занков, А. Полякова, О. Савченко, А. Фурман, Л. Чосік, Я. Кодлюк та ін.

Мета цієї статті – дослідити особливості висвітлення проблеми якості підручника на сторінках часопису «Радянська школа» у 80-х роках ХХ ст. Стаття побудована на матеріалі аналізу публікацій усіх номерів журналу «Радянська школа» впродовж 1980–1989 років.

На початку 80-х років ХХ ст. на сторінках часопису «Радянська школа» його автори у своїх публікаціях зверталися до різних освітянських проблем, зокрема розглядалася й проблема підвищення якості навчання. Так, наприклад, було зазначено, що зусиллями працівників НДІ педагогіки УРСР значною мірою було розвантажено шкільні підручники за рахунок вилучення другорядної й надмірно ускладненої інформації. Також ішлося про успішний перехід шкіл Української РСР на безплатне забезпечення школярів підручниками, зокрема, в 1981/82 н.р. їх одержали всі учні підготовчих і 1–7 класів. Відповідно до політики, що впроваджувалася радянським урядом, у галузі народної освіти передбачалося завершити введення безплатного забезпечення підручниками вихованців загальноосвітніх шкіл [14 та ін.].

У цей самий період Міністерство освіти УРСР спільно з видавництвом «Радянська школа» здійснили заходи, спрямовані на вдосконалення підручників для початкових класів, а також підручників з української мови й літератури, історії та географії УРСР. У підготовці вдосконалених під-

ручників з української літератури активну участь брала Спілка письменників України, що дало змогу значно поліпшити їхню якість. Вчені АН УРСР і вчителі республіки приділили значну увагу створенню та експериментальній перевірці підручників і навчальних посібників з математики. Так, у школах Харкова, Києва і Севастополя проходив перевірку підручник з геометрії для 6–10 класів, створений академіком О.В. Погорєловим [14].

Початок 80-х років ХХ ст. в Україні ознаменувався також новим етапом у житті школи, визначеним реформою, що характеризувався «посиленням уваги до трудового навчання й виховання підростаючого покоління, його професійної орієнтації, участі в посильній суспільно корисній, продуктивній праці» [6, с. 22]. Передбачалося здійснити реформу загальноосвітньої і професійної школи поступово, з урахуванням місцевих умов. В Українській РСР до 1997 р. планувалося в основному завершити перехід на нову структуру загальноосвітньої школи, а саме: початкова її ланка – чотирирічна, неповна середня – дев'ятирічна, середня школа – одинадцятирічна [там само].

З 1981/82 н.р. було розпочато дослідне навчання шестиліток у підготовчих класах загальноосвітніх шкіл та в старших (підготовчих) групах дошкільних закладів деяких областей України. Загалом у перший рік було відкрито 127 підготовчих класів і 47 підготовчих груп, у яких навчалося 3,5 тис. дітей. У створенні програм і підручників для підготовчих класів вихідними позиціями були такі:

- цілісно розглядати обсяг навчального матеріалу як органічної складової всього змісту початкової освіти;
- подавати доступний для шестирічних дітей обсяг знань і вмінь, запобігати їх перевантаженості;
- враховувати рівень сформованості в шестиліток сприймання, мислення, а також володіння ними рідною мовою;
- якнайповніше забезпечувати всебічний розвиток дітей, готувати їх до засвоєння навчального матеріалу в наступних класах [3].

Масовий перехід на навчання дітей із шести років розпочався в 1986/87 н.р. У 1986–1990 роках було заплановано здійснити перехід до навчання в школі дітей із шестирічного віку, визначити зміст навчального матеріалу за роками навчання, підготувати й видати до 1986 р. підручники відповідно до вікових особливостей дітей шестирічного віку. У зв'язку з переходом до навчання в школі дітей із шестирічного віку в республіці проводився експе-

римент, спостереження й висновки якого пропонувалося використати авторам підручників і посібників для шестиліток. У 1986 р. тогочасний міністр освіти України М.В. Фоменко зазначав, що науковці, вчителі, методисти та книговидавці своєчасно завершили роботу зі створення і видання комплексу підручників і навчальних посібників для дітей шестирічного віку. Проте у створених підручниках, як зауважували педагоги того часу, були й недоліки. Так, у «Букварі» бракувало слів з поділом на склади, необхідні були сторінки-таблиці складів, укладки зі звуковою символікою, плакати до кожної сторінки. У підручнику з математики було недостатньо завдань логічного характеру, математичних шарад, ребусів. Автори підручника «Світ навколо тебе» пропонували розрізати сторінки [6; 13 та ін.].

У зв'язку з реформою школи передбачалося провести серйозну роботу з удосконалення існуючих і підготовки нових підручників та посібників з усіх курсів, вилучення з них другорядного, ускладненого матеріалу, чіткого визначення основних понять, розробки методичного апарату. Також ставилося завдання докорінного поліпшення поліграфічного й художнього оформлення навчальних книжок. Вимоги, які висувалися до кожного підручника того часу, були такі: доступність і стислість, точність, ясність і жвавість викладу, висока ідейність і науковість, досконалість методичного апарату [6; 7; 13].

Міністр освіти УРСР 80-х років ХХ століття М.В. Фоменко звертав увагу на недосконалість програм і підручників з математики, фізики, біології, історії, суспільствознавства, мови й літератури, неузгодженість програм і підручників, адже за щорічним вдосконаленням програм підручники не встигали переробляти. Деякі з навчальних книг, за словами М.В. Фоменка, були написані сухою, безбарвною мовою, погано оформлені, мали непомітні й нецікаві завдання для учнів. На думку міністра освіти, виховання любові до рідної мови й літератури залежало й від якості підручників, але тогочасні навчальні книги не сприяли цьому. М.В. Фоменко вважав, що авторами підручників з мови й літератури мали бути мистецтвознавці, професійні літератори, проте допомоги від Спілки письменників УРСР школа не отримувала [9].

На початку 80-х років ХХ ст. в педагогічних інститутах пропонувалося перейти на п'ятирічний термін навчання. У зв'язку з цим необхідно було розробити та здійснити додаткові заходи щодо забезпечення педагогічних навчальних закладів високоякісними підручниками та навчальними посібниками [7].

У статті «Освітній потенціал радянської школи», що була опублікована в часописі «Радянська школа», доктор педагогічних наук, член-кореспондент АПН СРСР В.М. Монахов писав, що одним із найбільш істотних недоліків шкільного навчання того часу було перевантаження школярів. На думку автора, невиправдане ускладнення змісту навчання і «розбухання» підручників було наслідком праг-

нення авторів навчальних книг наситити курси науковою інформацією, яка часто була викладена на надзвичайно високому рівні теоретичного узагальнення. Науковець зазначав, що утворився значний розрив між змістом програм і змістом чинних підручників, на переробку яких потрібен був час [5].

В.М. Монахов вважав, що вимоги до шкільних підручників як основної навчальної книги, призначеної для використання на уроці і під час виконання домашніх завдань, мають бути такими:

- подання в конкретній формі планового рівня навчання – системи знань, які, відповідно до програми, учням належало обов'язково засвоїти;
- забезпечення формування в школярів основ діалектико-матеріалістичного світогляду;
- вміщення системи завдань і вправ, які організовували б діяльність учнів і становили основу для цієї діяльності;
- забезпечення вироблення вмій і навичок застосування знань на практиці;
- розвиток уміння та бажання самостійно здобувати знання;
- наявність такого обсягу навчального матеріалу в підручнику, який би відповідав часу, відведеному програмою на його вивчення.

Але, як наголошував учений, аналіз шкільних підручників засвідчив, що вони ще не повною мірою відповідали зазначеним вимогам. Автор вказував на загальні недоліки навчальних книг, серед яких:

- слабкий зв'язок матеріалу, що вивчається, із сучасністю;
- перевантаженість другорядними деталями і фактами без чіткого виділення основного матеріалу, багатослів'я;
- недостатня придатність для керування самостійною роботою школярів;
- слабка оснащеність завданнями на засвоєння, закріплення і практичне застосування одержаних знань;
- неузгодженість наукового рівня і стилю викладу з віковими особливостями учнів [там само].

Крім того, науковець застерігав від частих переробок підручників і закликав узяти курс на їх стабільність. На його думку, основою для визначення напрямів щодо поліпшення певного підручника міг бути тільки досвід школи, набутий у процесі досить тривалої роботи. «Зокрема, заміна одного підручника іншим можлива лише за умови абсолютної впевненості в тому, що за своїми науковими і педагогічними якостями новий підручник істотно переважає використовуваний у школі і що ніяка корекція чинного підручника вже не дасть бажаних результатів» [там само, с. 21]. Учений стверджував, що така впевненість могла ґрунтуватися тільки на вивченні сукупних даних, одержаних під час теоретичного аналізу підручника вченими і методистами за наслідками представницького експерименту.

Учитель-методист середньої школи №36 м. Ворошиловград (нині м. Луганська) В.О. Пунський на сторінках часопису «Радянська школа» висловлював думку про те, що назріла необхідність створення таких підручників для середньої школи, які в своїй сукупності становили б єдину систему. З його погляду, основні вимоги до цієї системи мали бути такими:

- додержання наступності у формуванні всіх міжпредметних, особливо світоглядних, знань;
- здійснення однотипної логіко-методичної розбивки тексту на супідрядні частини;
- введення методичного апарату, який би забезпечував міжпредметні зв'язки в процесі формування в учнів загальних умінь і навичок;
- побудова системи ілюстрацій за єдиними дидактичними вимогами;
- подання словників з визначенням нових для учнів теоретичних понять;
- забезпечення однотипного поліграфічного оформлення (зокрема, в усіх підручниках треба виділяти нові поняття та узагальнюючі висновки однаковим шрифтом);
- створення тісного зв'язку підручника з іншими компонентами шкільної системи навчання: збірниками задач, наочними посібниками тощо [10].

Також В.О. Пунський вказував на недостатнє забезпечення шкільними підручниками, зокрема з історії, міжкурсових зв'язків, що ускладнювало підведення школярів до розуміння загальноісторичних законів. Шкільні підручники того часу дуже мало допомагали вчителю реалізувати установку вдосконалених навчальних програм на здійснення міжпредметної наступності. Як приклад освітянин наводив підручники з математики для 4 класу, в яких починало вживатися загальнонаукове поняття «закон» без жодних пояснень його суті [там само].

На початку 80-х років ХХ століття в часописі «Радянська школа» була надрукована стаття-рецензія доктора історичних наук, професора В.Г. Сарбея на книгу Д.Д. Зуєва «Школьный учебник». Вихід у світ цього видання науковець назвав дуже своєчасним, адже, за його словами, доти ще не було єдиного теоретично обґрунтованого підходу до принципів створення будь-якого шкільного підручника і науково обґрунтованої системи застосування різних компонентів, забезпечення їх взаємодії та оптимального для засвоєння учнями певного класу розподілу функціонального навантаження. При рецензуванні вищезазначеної книги автор статті звертав увагу на функції підручника, зокрема такі:

- інтегруючу – в кожному підручнику має бути цілеспрямовано дібрано й узагальнено основоположні знання, кожен підручник мав дати учням цілісне уявлення про предмет вивчення, а всі разом – розкрити закони розвитку світу, показати шляхи застосування цих законів у практичній діяльності людини;
- інформаційну – підручник є основним джерелом обов'язкової для засвоєння учнями інформації,

в ньому формуються і розкриваються основні наукові поняття, передбачені шкільною програмою;

- функцію самоосвіти – тогочасний шкільний підручник мав бути активним помічником у формуванні вмінь і навичок учнів у їх пізнавально-творчій діяльності, не лише давати знання, а й навчати вчитися, сприяти виробленню сталої потреби в безперервній освіті та самоосвіті.

Професор В.Г. Сарбей зазначив також дидактичні функції підручника: систематизуючу, координуючу та розвивально-виховну. Серед найактуальніших проблем щодо дидактичних функцій підручника на перше місце висувалася проблема вироблення науково обґрунтованих критеріїв дозування основного й другорядного матеріалу, призначеного для кожного уроку [12].

Цілком слушною й назрілою назвав В.Г. Сарбей пропозицію Д.Д. Зуєва щодо створення підручників. Так, наголошувалося на тому, що, враховуючи багаторічний досвід радянської школи, найкращий шлях до створення гарної навчальної книжки для учнів – міцна авторська спілка провідних учених у відповідних галузях науки і видатних педагогів-методистів – як науковців, так і практиків. Д.Д. Зуєв висунув пропозицію підпорядкування навчально-педагогічного книговидання суворій логіці єдиного в усій складності процесу освіти та виховання підростаючого покоління, сформулював принципи науково-конструкторського підходу до створення шкільного підручника, що передбачав організацію єдиного колективу вчених відповідної галузі, педагогів-методистів, видавничих редакторів, художників, фотографів, мистецтвознавців, психологів, поліграфістів та ін. На думку В.Г. Сарбея, такий підхід допомагав уникнути суб'єктивізму як у написанні первісного варіанта підручника, так і в подальшому його вдосконаленні [там само].

Тогочасні науковці та освітяни зазначали, що школярі не вміли працювати з підручником, не володіли ефективними прийомами навчальної праці. Єдиним джерелом знань учні вважали вчителя, а навчальну книгу розглядали як допоміжний засіб, призначений для закріплення, повторення, усвідомлення в процесі домашньої роботи того, що пояснювалося на уроці [1; 2 та ін.].

Серед шляхів подолання цього недоліку пропонувалися серйозне вивчення шкільних підручників і розробка методики роботи з ними. Так, вказувалося, що в багатьох підручниках давалася система завдань (вправ) для самостійної класної та домашньої роботи школярів. Аналіз завдань у підручниках ботаніки (5 клас), фізики (5–7 класи), хімії (7 клас) показав, що вимоги, поставлені в них, були надто обмеженими. У цих підручниках здебільшого вимагалось просте запам'ятовування й механічне застосування знань у поданих вправах. Також були одиничними завдання й вправи, які націлювали учнів на застосування аналітичних навичок, синтезування, порівняння та зіставлення (логічний поділ текстів, виділення головних думок, висловлення свого

ставлення до прочитаного тощо). Зазначалося, що в підручниках як для молодших, так і для старших класів переважали завдання, які не потребували від учнів великого розумового напруження [2].

Автор часопису «Радянська школа» І.І. Базелюк, вивчаючи проблему самостійної роботи учнів під час навчання хімії, у своїй публікації звертала увагу на самостійну роботу з навчальною книгою. Вона вказувала на те, що деякі вчителі не дооцінювали таку форму роботи. На її думку, це пояснювалося відсутністю необхідних методичних рекомендацій щодо використання різних джерел знань на уроках, зокрема хімії, а також тим, що підручники не повною мірою відповідали тогочасним вимогам навчального процесу. Вони мали недостатньо спеціальних вправ, які б сприяли розвитку самостійності мислення школярів. Наявна в них система запитань і завдань була спрямована переважно на закріплення, узагальнення та систематизацію набутих знань. При вивченні нового матеріалу зміст багатьох текстів підручника не давав змогу організувати диференційовану роботу з ними [1].

У публікаціях «Радянської школи» 80-х років обговорювалися також прийоми використання підручників із загальнотехнічних і спеціальних предметів у профтехучилищах. Указувалося, що підручники були ефективними тільки тоді, коли викладачі й майстри виробничого навчання правильно розуміли їх місце в системі навчально-виховного процесу, а учні володіли прийомами самостійної роботи над текстом. За даними спостережень, проведених у той час у кількох училищах України, самостійна робота з підручником на уроках загальнотехнічних і спеціальних дисциплін не перевищувала 5% навчального часу. Прийоми роботи учнів з підручником були досить одноманітними: читання параграфа, особливо тоді, коли матеріал мав описовий характер і в ньому були відсутні математичні вирази та перетворення; переказ тексту, іноді зазираючи при цьому до книжки, вивчення напам'ять відомостей з тієї чи іншої галузі техніки, конструкції обладнання тощо. Отже, як наголошувалося в публікаціях «Радянської школи», оволодіння міцними навичками самостійної роботи з навчальною книжкою було надзвичайно важливим для майбутнього робітника високої кваліфікації, а проблема навчання прийомів використання підручників у навчальних закладах профтехосвіти набувала соціального, економічного та культурного значення [11].

На початку 80-х років ХХ ст. було проаналізовано шкільні підручники, зокрема з російської мови, на предмет використання в них логічних методів навчання та прийомів роботи. Зазначалося, що в навчальних книжках не було дотримано принципу поступового зростання складності логічних структур методів. Були відсутні такі прийоми, як виділення словесних опорних пунктів, ключових понять, складання епіграфа, тез тощо; повне порівняння

давалося раніше, ніж учні оволодівали його компонентами. Вказувалося на те, що недостатньо уваги приділялося прийомам теоретичних узагальнень за допомогою схем, моделей, виведення закономірностей, а також такому прийому, як пізнавальні завдання. Крім того, наголошувалося на відсутності таких важливих прийомів доведення та спрощування, як контрприйоми й контробрази, теоретична класифікація, моделі тощо [8].

Автор Т.О. Завада проаналізувала тенденції розвитку запитань і завдань у шкільних підручниках з історії. Вона зазначала, що підручники з історії, видрукувані до 1967 року, містили здебільшого репродуктивні запитання й завдання (92,5% від загальної кількості). Підручники з історії для старших класів 1968 року видання вміщували в середньому 74% репродуктивних і 26% продуктивних запитань і завдань, 1971–1972 років видання – відповідно 54,5% та 45,5%. З проаналізованих даних педагог дійшла висновку: завдяки поступовому збільшенню у підручниках кількості продуктивних запитань і завдань розвитку продуктивного мислення учнів почало приділятися більше уваги. Т.О. Завада також проаналізувала запитання й завдання підручників з історії для 4–6 класів 1984–1985 років видання, в яких було вже 38% продуктивних і 62% репродуктивних запитань і завдань. Вона вказувала на наявність закономірної тенденції збільшення від класу до класу кількості завдань, які потребували продуктивної роботи думки, і це не було характерним для підручників, що видавалися раніше. Водночас автор наголошувала, що розвитку продуктивного мислення школярів приділялася недостатня увага, бо у всіх розглянутих підручниках переважали репродуктивні запитання й завдання. Т.О. Завада зробила висновок про те, що у програмах і підручниках на той час іще не було системи, яка б передбачала оптимальне співвідношення між продуктивними й репродуктивними завданнями й запитаннями, між продуктивними завданнями й запитаннями різних груп за роками навчання, розділами, темами, тобто не було системи, яка б допомагала ефективно стимулювати розумовий розвиток учнів [4].

Серед навчальних книжок для вищих навчальних закладів найбільша увага приділялася підручникам з педагогіки. Автори публікацій відзначали такі недоліки цих підручників: певна розбіжність у науковому обґрунтуванні системи дидактичних принципів, тобто у визначенні їх кількості, формулюванні назв, розташуванні за значущістю; побічний розгляд логічних методів навчання або взагалі їх відсутність у підручниках з педагогіки; різний підхід до визначення видів домашніх завдань за їх характером, відсутність єдиних принципів класифікації функцій домашніх завдань, диференціації відповідно до вікових можливостей учнів; відсутність підручника «Школознавство», який мав відображати тогочасний стан розвитку системи народної освіти [8 та ін.].

Аналізуючи статті часопису «Радянська школа» щодо висвітлення проблеми якості підручника у 80-х роках ХХ ст., можна зробити такі висновки:

– удосконалення існуючих і створення нових підручників здійснювалося у контексті настанов тогочасного уряду;

– почала запроваджуватися реформа загальноосвітньої й професійної школи, через що виникла необхідність удосконалити наявні та створити нові підручники з усіх курсів;

– приділялася увага проблемі методичного апарату підручників;

– здійснювався перехід на навчання дітей із шести років, у зв'язку з чим треба було підготувати й видати підручники;

– здійснювався перехід на безплатне користування підручниками;

– як і в 60–70-ті роки ХХ століття, зверталась увага на бережливе ставлення до навчальних книжок;

– було проаналізовано підручники (для середньої і вищої школи) на предмет використання в них логічних методів навчання;

– впроваджувався новий підручник з геометрії для загальноосвітньої школи, який суттєво відрізнявся від чинних;

– приділялась увага питанням організації роботи дітей з навчальною книжкою, вказувалися прийоми роботи з підручником учнів не тільки загальноосвітніх шкіл, а й профтехучилищ;

– зверталась увага на проблеми підручників для вечірніх (змінних) шкіл, вищих навчальних закладів.

Перспективним напрямом подальших наукових пошуків, на нашу думку, є обґрунтування вимог до сучасних підручників з урахуванням наробок освітян-практиків минулих років.

Література

1. *Базелюк І.І.* Підвищення самостійності учнів у навчанні хімії / Ірина Іванівна Базелюк // Рад. шк. – 1986. – №8. – С. 43–45.
2. *Буряк В.К.* Домашня самостійна робота учнів / В.К. Буряк // Рад. шк. – 1982. – №10. – С. 19–27.
3. *Гончаренко С.У.* Навчання шестиліток: досягнення й проблеми / С.У. Гончаренко // Рад. шк. – 1983. – №10. – С. 76–79.
4. *Завада Т.О.* Запитання і завдання у підручниках історії / Тетяна Олексіївна Завада // Рад. шк. – 1987. – №2. – С. 32–35.
5. *Монахов В.М.* Освітній потенціал радянської школи / Вадим Макарович Монахов // Рад. шк. – 1984. – №11. – С. 16–23.
6. *Новий етап у житті школи* // Рад. шк. – 1984. – №7. – С. 22–28.
7. *Основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи* // Рад. шк. – 1984. – №6. – С. 3–18.
8. *Паламарчук В.Ф.* Застосування логічних методів навчання у школі / В.Ф. Паламарчук // Рад. шк. – 1980. – №3. – С. 9–15.
9. *Про хід* виконання в республіці рішень XXVII з'їзду КПРС і XXVII з'їзду Компартії України, Основних напрямків реформи загальноосвітньої і професійної школи по дальшому підвищенню якості навчання і комуністичного виховання підростаючого покоління. Доповідь міністра освіти Української РСР М.В. Фоменка // Рад. шк. – 1987. – №7. – С. 10–19.
10. *Пунський В.О.* Про дидактичні вимоги до формування системних знань / В.О. Пунський // Рад. шк. – 1983. – №1. – С. 25–29.
11. *Розенберг Н.М.* Прийоми використання підручників із загальнотехнічних і спеціальних предметів у профтехучилищах / Н.М. Розенберг // Рад. шк. – 1980. – №9. – С. 72–75.
12. *Сарбей В.Г.* Створюється теорія шкільного підручника / Віталій Григорович Сарбей // Рад. шк. – 1984. – №5. – С. 92–94.
13. *У Центральному* Комітеті КПРС і Раді Міністрів СРСР. Про дальше вдосконалення загальної середньої освіти молоді і поліпшення умов роботи загальноосвітньої школи // Рад. шк. – 1984. – №6. – С. 19–26.
14. *Фоменко М.В.* Народна освіта: здобутки, завдання, перспективи / М.В. Фоменко // Рад. шк. – 1981. – №2. – С. 3–10.

Анотації

У статті досліджуються та аналізуються особливості висвітлення проблеми якості підручника на сторінках журналу «Радянська школа» у 80-х роках ХХ ст.; вказуються вимоги, висунуті науковцями й освітянами до шкільних підручників досліджуваного часу, а також шляхи подолання недоліків навчальних книг.

В статье исследуются и анализируются особенности рассмотрения проблемы качества учебника на страницах журнала «Радянська школа» в 80-е годы ХХ в.; указываются требования, выдвинутые учёными и работниками образования к школьным учебникам исследуемого периода, а также пути преодоления недостатков учебных книг.

In the article the features of consideration the problem of the textbook on «Radianska shkola» journal pages in 80th years of the XX-th century are investigated and analyzed; the requirements which have been put forward by scientists and educators to school textbooks of the investigated period, and also ways of overcoming the drawbacks of educational books are specified.